

ОСВІТА У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ

УДК 37.011

АНТРОПОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ГУМАНІСТИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Іван Аносов

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті аналізуються можливості застосування антропологічного підходу до сучасних інновацій у гуманістичному освітньому просторі; розкриваються особливості антропологічної спрямованості освітніх інновацій у процесі етно- і соціокультурного розвитку освіти; визначаються критерії антропологічності інновацій, які є ключовими показниками при оцінюванні результативності їх застосування в умовах гуманістичної особистісно-орієнтованої освіти.

Ключові слова:

антропологічний підхід, інновації, педагогічна антропологія, гуманізація, дистанційне навчання, глобалізація, саморозвиток.

Аннотация:

Аносов Иван. Антропологическая направленность педагогических инноваций в контексте развития образования. В статье анализируются возможности применения антропологического подхода к современным инновациям в гуманистическом образовательном пространстве; раскрываются особенности антропологической направленности образовательных инноваций в процессе этно- и социокультурного развития образования; определяются критерии антропологичности инноваций, которые выступают ключевыми при оценке результативности их применения в условиях гуманистического личностно ориентированного образования.

Ключевые слова:

антропологический подход, инновации, педагогическая антропология, гуманизация, дистанционное обучение, глобализация, саморазвитие.

Resume:

Anosov Ivan. Anthropological orientation of pedagogical innovation in the context of humanistic education development.

The article analyzes the possibilities to apply the anthropological approach to the latest innovations in humanistic educational space; the peculiarities of anthropological orientation of educational innovations in the process of ethno- and social cultural development of education are revealed; the author defines the criteria of anthropological innovations that are crucial in the assessment of the effectiveness of their application in the conditions of humanistic personality-oriented education.

Key words:

anthropological approach; innovation; pedagogical anthropology; humanization; distance learning; globalization; self-development.

Постановка проблеми. У сучасних демократичних перетвореннях універсальний характер проблем людини актуалізується в цілому комплексі питань, найважливішими з яких є питання освіти та педагогіки. Зміна методологічної орієнтації освіти з формування особистості на стратегію її розвитку й саморозвитку вимагає від педагогічної теорії і практики зосередження уваги на осмисленні природи людини, її внутрішнього світу, на закономірних зв'язках цього світу з усіма зовнішніми впливами, на створенні гуманних відносин в освітньому середовищі. Ці завдання певною мірою реалізуються в різних напрямках модернізації освіти: диференціації, багаторівневості, фундаменталізації, комп'ютеризації, технологізації, індивідуалізації, безперервності, гуманізації і гуманітаризації, які вважаються чітким імперативом XXI століття і зазначені в основних документах Болонського процесу.

Гуманізація освіти як головний напрямок її розвитку в XXI столітті актуалізувала потребу використання системи антропологічних знань для обґрунтування інноваційних підходів до визначення мети та змісту освіти, для створення і

реалізації педагогічних технологій, а також освітніх умов, у яких розкривається й досліджується природа людини у процесі її розвитку.

Саме педагогіка, спираючись на антропологізм, спроможна формувати гуманні відносини в освітньому середовищі, визначати засоби формування світогляду й емоційних якостей, пізнавати особистість, яка навчається. Тому педагогічний підхід до людини має не тільки сутнісний, а й технологічний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Антропологічна традиція освіти має тривалу історію. У вітчизняній філософсько-суспільній думці проблема антропологічного розуміння людини була висвітлена у працях Г. Сковороди, М. Гоголя, П. Юркевича, В. Зеньківського, К. Ушинського та інших. Проблема антропологізму привертає увагу й сучасних вітчизняних і російських педагогів (Б. Бім-Бад, В. Зінченко, М. Култаєва, Б. Мещеряков, С. Кузьміна, Н. Радіонова, О. Сухомлинська, М. Холодна та ін.).

Поширення в освіті ідей зарубіжних дослідників педагогічної антропології 60-70-х

років ХХ століття (Р. Бенедікт, О. Больнов, Й. Дерболав, Р. Лохнер, М. Мід, Г. Рот та ін.), вітчизняні наукові розвідки того чи іншого аспекту антропологізму в контексті освітніх змін (Б. Ананьєв, П. Каптерев, К. Корсак, С. Кривих, В. Куликов, В. Максакова, А. Огурцов, І. Підласий, І. Радіонова, Л. Рахлевська, А. Репринцев, В. Сластьонін) сприяли його практичному впровадженню у школі (В. Сухомлинський, О. Захаренко, Ш. Амонашвілі та ін.).

Аналіз дисертаційних досліджень, філософських, психологічних і педагогічних праць, присвячених питанням антропологізації освіти, засвідчив, що історичний аспект цієї проблеми певною мірою знайшов відображення в роботах Б. Бім-Бада, С. Куликова, А. Огурцова, а теоретико-практичний – у дослідженнях В. Максакової, В. Сластьоніна.

Аналіз освітніх проблем із погляду антропології освіти є надзвичайно актуальним завданням сучасних досліджень, оскільки людина ввійшла в нове інформаційне середовище, у новий інформаційний простір. Проте визначення сутності сучасного педагогічного антропологізму, обґрунтування системи антропологічних знань, шляхів реалізації антропологічного підходу у створенні педагогічних технологій перебуває поза межами аналізу, результати якого можуть мати теоретичне і практичне значення для педагогіки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз можливостей застосування антропологічного підходу до сучасних інновацій в освітньому просторі. До кола завдань входить: 1) розкриття антропологічної спрямованості освітніх інновацій у контексті етно- і соціокультурного розвитку освіти; 2) визначення критеріїв антропологічності інновацій у гуманістично орієнтованій освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку Ю.Філіпова, «для забезпечення соціально-історичної спадкоємності й витривалості форм існування етнічних спільнот необхідне ефективне функціонування каналів соціальної програми успадкування. Саме вони забезпечують соціально-історичну безперервність існування етносу... У структурі кожного етносу формуються механізми (способи, інститути, форми) етнічної соціалізації. Вони забезпечують і стабільність, і спадкоємність, і інтеграцію, і диференціацію, і спорідненість («ми»), і відчуженість («вони») в історії етносів» [6, с. 58].

До останніх способів трансляції досвіду (також і етнічного), як уже відзначалося, належать родинні, народні, побутові звичаї, релігійні обряди, зразки народної художньої творчості, національні форми матеріальної культури, а також освітні інститути. Етнічні

локально-регіональні форми масової свідомості сприяють психологічній і соціальній адаптації людей до довкілля та іноетнічного соціокультурного оточення на особистісному і груповому рівнях. Чим ширше будуть інтегративні процеси, тим яскравіше – етнічна своєрідність і регіональна специфіка. На базі таких змін з'являються нові види педагогічної діяльності, здатні активізувати, врахувати, організувати, спрямувати сукупність відносин, які формують учня. Отже, інтеграція націй у процесі суспільного прогресу не зменшує ступінь впливу етнічного й регіонального чинників на життя суспільства, а навпаки, сприяє урізноманітненню оточення і тим самим збільшує потребу людей в активізації механізмів психологічного захисту й перевірених віками способів соціалізації особистості.

Що ж саме в цих процесах у житті етносу не передається природним шляхом і потребує введення штучних канонів освіти? Відповідаючи на це запитання, слід згадати виявлений етнопсихологами спрямований характер формування етнічних стереотипів. З розвитком засобів масової інформації все більшого значення набуває опосередкований контакт між людьми і відповідно зменшується роль стихійною елемента у формуванні стереотипів і національної самосвідомості. На думку – спеціалістів, етнічний стереотип має дві складові – когнітивну (зміст) й афективну (упередження). Вони вважають, що «настанова надає когнітивній складовій стереотипу змісту, спрямованості і визначає її інтенсивність. Експериментально доведено, що спочатку у людини формується настанова, а потім настанова наповнюється відповідним змістом» [7, с. 143]. Це означає, що етностереотип може формуватись на рівнях звичайної й теоретичної свідомості. Таке завдання може виконувати система освіти, контролюючи й організовуючи когнітивний і афективний бік даного процесу. Для цього необхідним є виявлення інваріантів, розкриття педагогічних закономірностей формування етнічної самосвідомості. Особистість слід розглядати як єдине своєрідне ціле з різноманітними потребами (біогенними, психофізіологічними, соціальними, індивідуальними). Рівень же їх розвитку й свідомості різний у кожній людини, адже їй властиві певні настанови, що визначають її індивідуальність.

Негативні стосунки, що виникають між етносами, пояснюються відсутністю системи цілеспрямованої роботи з формування культури міжнародного спілкування на всіх етапах виховання людини в родині й поза нею, недостатністю знань і відсутністю досвіду цивілізованого вияву національних і етнічних інтересів у соціокультурному й геоци-

вілізованому просторі, помилковими освітніми цілями, спрямованістю його або на інтернаціоналізацію, або на етнізацію, тобто на результативний, а не процесуальний бік. Подібні проблеми можуть бути розв'язані за умови перетворення національної освіти на смислоутворюючу. Така освіта має враховувати структуру й механізми формування самосвідомості (наповнення смыслом всього у системі освіти), вплив регіонального чинника. Реальні історико-культурні зони далеко не завжди збігаються з етнічними кордонами або державно-адміністративним поділом країни. Тому в системі освіти слід зберігати баланс культурно-історичних, мовних, етнічних і конфесійних інтересів, з одного боку, і загальнодержавних, геополітичних інтересів – з іншого.

Регіональна специфіка, культурна, етнічна своєрідність – явища одного порядку в тому розумінні, що безпосередню впливають на формування особистості в процесі її соціалізації, освіти, адаптації до об'єктивних умов існування. Вроджені етнічні ознаки є лише приводом для введення суб'єкта освітнього процесу в певне соціокультурне середовище, можливістю створення власного образу як представника нації, це підґрунтя для формування певних суспільних відносин, тобто етностереотипів. Таке розуміння етнічності й регіональної специфіки визначає і місце системи освіти у формуванні етнічної самосвідомості й культурної толерантності особистості і виникає необхідність:

- орієнтуватися на розуміння суб'єктом освітнього процесу механізмів розвитку культури, на виникнення етнокультурного різноманіття і його зв'язок з організацією життя суспільства;

- виховувати психологічну готовність правильно сприймати етнічне й культурне різноманіття людського співтовариства, користуючись механізмами формування культурної толерантності;

- розробляти дидактичні засоби для забезпечення навчально-виховного процесу такими суб'єктивно-особистісними освітніми дисциплінами, як загальна культура особистості, національна самосвідомість і гармонійне існування людини в суспільстві й у природному середовищі. Сьогодні розробляється система національно-регіонального компонента у змісті освіти, освітній простір формується з урахуванням регіональної специфіки. У такому контексті освіта виступає засобом розвитку регіону.

Більшість спеціалістів справедливо зазначає, що освітні інтереси етносу і держави не слід ототожнювати. Вони виділяють історичний,

політичний, економічний, правовий, культурологічний, педагогічний, дидактичний і методичний аспекти проблеми національно-регіональної освіти. Ці аспекти потрібно диференціювати. Наявність різних націй і культур не завжди призводила до виникнення національних проблем. Традиційне суспільство практично не знало націоналізму.

Необхідно усвідомлювати, що національна й етнічна свідомість – це не тотожні явища. Національна самосвідомість виявляється внаслідок громадянського самовизначення особистості щодо політичної, державної освіти без залежності від її етичної характеристики. А етнічна самосвідомість – це характеристика індивідуальної свідомості конкретної особи за ставленням до етнічної спільноти, за розумінням своєї належності до певної соціальної групи. Освітні заклади вбирають у себе традиції народу в усіх сферах його діяльності й реагують на природне середовище проживання етносу. Проводиться велика робота з наукової розробки національних термінологічних апаратів і нормалізації навчально-термінологічних систем використання в освітніх закладах.

Важливим завданням національно-регіональної освітньої системи є індивідуалізація навчання шляхом урахування традицій народної педагогіки, регіональних особливостей культурного й соціального середовища, які безпосередньо впливають на формування особистості. Л. Виготський розглядав психічний розвиток індивіда як такий, що зумовлений соціальним середовищем.

На межі ХХ–ХХІ століть духовне життя людства набуває все більшої строкатості. Його семантичний обсяг наповнюється найрізноманітнішими значеннями: від етносоціальних, групових і колективних світоглядних орієнтацій до особливостей особистісного світосприйняття, зумовлених психічним складом членів певної соціальної верстви, від раціональних способів мислення людей до емоційного переживання ними буття, від стереотипних норм поведінки до найвищих рівнів прояву духовної свободи людини.

Поряд з урахуванням тих чи інших чинників в освітньому процесі останнім часом тривають активні пошуки педагогічних технологій, які б відповідали особистісній спрямованості навчання. Є різні класифікації особистісно-орієнтованих технологій з урахуванням антропологічних чинників. Виділяють антропоцентричну, гуманістичну й психотерапевтичну спрямованість на досягнення головної мети – гармонійного вільного розвитку особистості. До парадигми особистісно орієнтованої освіти, заснованої на принципах антропології, входить поняття «вітагенний»

досвід [4, с. 23–27]. Воно є системотвірною ланкою основних елементів освіти, у якій втілюються головні ознаки особистісної орієнтації освіти: і суб'єктність учня, і суб'єкт-суб'єктна взаємодія дитини й дорослого, і саморозвиток особистості. Вітагенний досвід – це особистісно значуща частина життєвого досвіду людини, яка характеризує її егоцентричне світосприйняття. Це закономірний результат власного саморозвитку особистості, тобто такого розвитку, у якому особистість є і своїм задумом (проектом), і основним чинником його втілення. Це база для переосмислення життя, пошуку й відкриття його нових граней, фактів, які породжують новий соціокультурний зміст.

Не всі погляди дослідників цієї проблеми є традиційними. Так, наприклад, Т. Власова вважає, що педагогічна антропологія є лише старою редакцією педагогічних знань, а тому немає потреби враховувати її складники в сучасній системі освіти [1, с. 93]. Проте, на думку багатьох педагогів, саме зараз відбувається повернення до людини, коли суспільна свідомість пройшла шлях від образу «людини-гвинтика» до образу «людини-чинника». Криза машинної цивілізації загострила проблему сутності людини, не розв'язавши якої, людство не зможе реально змодельовати антропогенне XXI століття. Освіта протягом тривалого часу була «безлюдним простором». На людяність освітнього закладу як мікросистеми єдиного простору вказував свого часу відомий педагог В. Сухомлинський. Він писав: «Олюднення знань, одухотвореність викладання шляхетними, піднесеними почуттями – це проблема номер один у вихованні. Світ вступає у вік людини – ось що головне» [5, с. 254].

Дослідники стверджують, що сьогодні необхідно вивчати педагогічні явища тільки на основі загального принципу антропологізму, який, на нашу думку, може впливати на розв'язання проблеми гуманізації педагогічної практики і встановити аксіологічні принципи її розвитку:

– рівність філософських поглядів у межах єдиної гуманістичної системи цінностей за умови збереження різноманіття їх культурних та етнічних особливостей;

– рівнозначність традицій і творчості, визнання необхідності вивчення і використання наукової спадщини, можливості духовного відкриття сьогодні й у майбутньому, діалог між традиціоналістами й новаторами, який сприяє взаємозбагаченню;

– екзистенціональна рівність людей, соціокультурний прагматизм замість суперечок про цінності.

Щоб вести мову про сучасні інноваційні форми навчання, необхідно з'ясувати їх особливості. Одним з варіантів таких форм навчання є дистанційне навчання, під яким в нашій країні, насамперед, розуміють Internet, комунікаційні технології. Однак дистанційне навчанняце й навчальні програми для студентів, які можуть не відвідувати традиційні лекції, семінари, а також для тих, хто зацікавлений в отриманні освіти без відриву від виробництва. Дистанційне навчання в світі розвивається вже близько 150 років, і однією з найперших країн, де вона поширилася, була Австралія. Така форма навчання історично розвивався у країнах з нерівномірним зосередженням населення на великій території, з віддаленими освітніми закладами тощо. Слід зазначити, що в США, які йдуть в авангарді технічного прогресу, дистанційне навчання розвивалась дуже слабо. Це пояснюється різними причинами, одна з яких – велика кількість освітніх закладів (понад 3500), які рівномірно розміщені на території країни, і кожен охочий може отримати освіту традиційним способом.

Значного поширення набуло дистанційне навчання в європейських країнах. Так, на початку 70-х років в Англії було відкрито університет, який залучав до навчання студентів з усього світу. Цей навчальний заклад базується на поширенні друкованих матеріалів. Західні аналітики дійшли висновку, що найефективнішим є використання дистанційного навчання людьми, які удосконалюють свої знання, а також для перепідготовки спеціалістів. Вважається, що знання в будь-якій галузі діяльності стають застарілими через п'ять років, а в деяких сферах, зокрема у сфері комп'ютерних технологій, – за рік-два. Відповідно працівникам цієї галузі необхідна постійна перепідготовка, підвищення рівня знань, чому сприяє дистанційне навчання, використання телекомунікаційних технологій та Internet.

Дослідження, проведені у західних країнах, виявили, що традиційна студентська група (молодь у віці від 18 до 24 років) негативно ставилася до Internet-освіти, незважаючи на захоплення комп'ютерами. Сама ідея Internet-освіти сприймалася негативно в різних країнах. Цей факт аналітики пояснюють так: по-перше, колишні випускники не готові до самостійної роботи, а дистанційне навчання передбачає самостійні заняття; по-друге, студенти в цьому віці зацікавлені в дискусіях зі своїми колегами, викладачами, а при використанні таких технологій їм забезпечити це важко.

Сьогодні сучасні інформаційні технології більше задовольняють старшу вікову групу, тобто людей після 24 років, які мають базову освіту. До того ж є досить широкий ринок

освітніх послуг, у якому зацікавлені люди, що займаються освітою заради власного задоволення, а не для практичної діяльності. Застосування такого досвіду в наших умовах є реальним для тих груп людей, які підвищують свою кваліфікацію та здійснюють перепідготовку. Через величезний обсяг і мінливу законодавчу базу необхідно постійно стежити за цими змінами, а це можливо лише за допомогою дистанційної форми навчання та Internet-технологій.

Нові технології активно впроваджуються в освітню діяльність нашого університету. Так, наказом по університету №220-02 від 16 жовтня 2002 р. відкрито дистанційну форму навчання, яка передбачає процес спілкування тьютора з тими, хто навчається на відстані. Така форма навчання, безперечно, має певні переваги. По-перше, спілкування тьютора з об'єктом навчання дає змогу значно розширити аудиторію, вийти за межі однієї групи. По-друге, таке навчання уможливує використання резервів сучасної комп'ютерної техніки, зокрема запам'ятовування завдань, опрацювання відповідей, що дає змогу створити наочну картину теми, яка вивчається.

Принципи дистанційного навчання, прозорість і гнучкість навчання настільки взаємопов'язані, що виникає потреба попереднього обговорення, в якому значенні буде використаний кожен із них. Згідно з Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні, дистанційна освіта визначається як форма навчання, рівноцінна з денною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за допомогою педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Прозорість, або відкритість навчання – це організаційний підхід, який більшою або меншою мірою дає змогу студентам, незалежно від їх попереднього досвіду, бути залученими до освітніх програм, характерною рисою яких є важливість вибору студентом часу, місця, темпу і, особливо, виду навчання (навчання шляхом завантаження друкованих матеріалів, аудіовізуальних засобів або усних лекцій, вебінарів).

Ідея гнучкості навчання передбачає також вибір студентами навчальних матеріалів у межах вимог з урахуванням попереднього освітнього досвіду, але з більш помітним виділенням мультимедійних і комунікаційних технологій [2, с. 8]. Вона визначається як єдність традиційного (зокрема під час сесій) і незалежного навчання, яке зазвичай використовує комп'ютеризовані допоміжні матеріали. Слід провести чітку межу між гнучкістю навчання і гнучкістю надання навчальних матеріалів, хоч іноді вона незначна. Перше поняття базується на виділенні основної

функції освіти залежно від методів, які використовуються в цьому процесі. Гнучкість надання навчальних матеріалів – це адміністративний термін, який позначає вид надання таких матеріалів з метою позбавлення студентів часово-просторових обмежень освіти.

Ці відмінності не однакові й не рівнозначні в Європі й Північній Америці, де поняття дистанційного навчання є загальноприйнятим для будь-якої нетрадиційної освіти, де студенти зібрані в обладнаний за останнім словом техніки клас при супутниковому зв'язку університету і навчаються за допомогою відео-та аудіо конференцій, перебуваючи в різних місцях. Таке бачення відрізняється від «традиційної» моделі.

Аналіз комунікаційних та інформаційних технологій у сфері вищої освіти не може ігнорувати історію дистанційного навчання і систем відкритого й гнучкого навчання, оскільки ці технології спираються на освіту без відриву від роботи. Освіта без кордонів – це дистанційна освіта. Дистанційне навчання як форма організації навчальної діяльності зі своїми власними здобутками, філософією й організаційною інфраструктурою має, на нашу думку, ряд особливостей:

- комунікаційні та інформаційні технології створюють певний простір, у якому відстань, час і місце не мають значення;
- низький рівень народжуваності на Заході загрожує ринку вищої освіти, незважаючи на політику заохочення до здобуття університетської освіти;
- криза деяких галузей промисловості й поява нових зумовила необхідність постійної професійної перепідготовки, постійного підвищення кваліфікації.

Такий вид навчання, названий колись специфічним для певного освітнього закладу, поглинає більшу частину бюджету компанії світового або національного значення. Такий освітній процес повинен бути стандартизований в усіх країнах, оскільки компанії є світовими або національними організаціями.

Як відомо, історія розвитку людства – це історія виховання й навчання молодого покоління, накопичення, осмислення, удосконалення й передавання інформації від одного покоління до іншого.

Незважаючи на те, що педагогічні вчення з'явилися лише у V-IV ст. до н. е. в Давній Греції, їх основи закладалися набагато раніше. Ті регіони нашої планети, де педагогічні ідеї були найбільш ефективні, ставали лідерами в галузі економіки, політики, культури. Незаперечним підтвердженням цього є стародавні Греція і Китай. На нашу думку, педагогіка за всю історію свого розвитку пережила три революційні події,

які докорінно змінили не лише саму науку, й життя людини.

Перша – це отримання відносно дешевого паперу. Папірус, пергамент були надто дорогими. Береста, глина, грифель й інші підручні матеріали могли використовуватись у дуже обмеженій кількості й для незначного обсягу інформації. Тільки з появою паперу процес передачі інформації і навчання став досить стабільним і відносно доступним. Друга – це книгодрукування. Можливість тиражування книг, зокрема й підручників, зробила практично загальнодоступним отримання всіх видів інформації і навчання. І, нарешті, третя – поява комп'ютерних технологій, до яких усе частіше застосовують термін «інформаційні технології». Вони настільки розширили можливості всіх сфер діяльності людини, що їх пріоритет, особливо в галузі освіти, важко переоцінити. Зараз навіть складно уявити, які горизонти це відкрило перед людством. І, насамперед, це стосується Internet. При цьому слід враховувати той факт, що папір завойовував світ майже тисячоліття (з II ст. до XII-XIII ст.), книгодрукування – два століття (XVI-XVIII ст.), інформаційні технології завоювали світ за 20-25 років. І якщо до паперу та книг людство звикало поступово, адаптуючись і психологічно, і економічно, то до сприйняття нових інформаційних технологій переважна більшість людей і цілих держав виявилась не готовою ні економічно, ні психологічно. Президенти держав, голови урядів, керівники освіти всіх рівнів роблять усе можливе, щоб забезпечити освіту комп'ютерною технікою. Керівники держав розуміють, що в умовах глобалізації економіки розвиток цих галузей визначає не лише конкурентоспроможність країни, але також її місце у світовій співдружності. Це передусім стосується мережі Internet, технології, яка розвивається найдинамічніше.

Гігантські зусилля цілого ряду країн витрачаються з метою подолати відставання у розвитку інформаційних технологій. Причому і Росія, і Україна намагаються забезпечити комп'ютерами і доступом до Internet освіту тоді, коли нерозв'язані соціальні, економічні, політичні, екологічні проблеми «розпинають» їх бюджети, оскільки без комп'ютеризації шкіл ми не просто відстанемо від розвинених країн світу, а й саме існування держави буде поставлене під загрозу.

Нинішнє покоління молоді вже з ранніх років усвідомлює, що без навичок користування комп'ютером неможливо здобути повноцінну освіту, успішно просуватися по службі, розв'язувати наукові проблеми, спілкуватися з усім світом тощо. Одна із запорізьких учениць слушно зауважила: «Невміння користуватись

комп'ютером можна сьогодні порівняти з неписьменністю. Про яке просування держави уперед можна говорити, якщо переважна більшість населення є неписьменною?».

Педагогічна наука стверджує, що основне протиріччя сучасної системи освіти – це протиріччя між швидким темпом зростання знань у сучасному світі й обмеженими можливостями засвоєння їх індивідом. Це протиріччя примушує педагогічну теорію відмовитись від абсолютного освітнього ідеалу (всебічний розвиток особистості) й перейти до нового ідеалу – максимального розвитку здатності людини до саморегуляції й самоосвіти.

XXI століття, змінивши парадигму освіти, має суттєво змінити й усю методологію педагогіки. І її повноцінній реалізації покликані сприяти інформаційні технології, Internet. Сьогодні «глобальне павутиння» завойовує щоденно тисячі нових прихильників. Країни СНД переживають справжній бум у розвитку навчання через Internet. Вже не лише університети, але й технікуми, коледжі, а іноді й окремі школи пропонують свої електронні програми. Дистанційною освітою займаються інженери, бізнесмени, журналісти, лікарі, юристи.

Отже, інформаційні технології, і особливо Internet, на нашу думку, відкрили нові можливості навчального процесу, але для повної заміни традиційної педагогіки інноваціями не створена достатня технічна, наукова й дидактична база. Для розв'язання проблеми використання Internet в освіті повинні об'єднати свої зусилля педагоги, психологи, соціологи, конструктори, лікарі й багато інших спеціалістів з усього світу.

Internet і новаторські підходи до освіти особистості в сучасному інформаційному середовищі сьогодні розглядаються в межах наукового й науково-освітнього простору, який називається соціально-інформаційним. У наукових працях, присвячених цій новій дисципліні, підкреслюються переваги нових інформаційних технологій, зокрема:

– можливість отримувати знання учнями, які проживають у віддалених районах світу і не мають змоги навчатися на місцевому рівні;

– можливість створення нових засобів для когнітивного навчання й інтелектуального співробітництва. Дослідження у галузі когнітивного навчання дають змогу по-новому осмислити й розробити стратегію навчання й реалізувати нові методи використання технологічних засобів і інформаційних ресурсів з метою навчання;

– можливість спілкуватися й виходити на новий рівень культурного й наукового взаєморозуміння між дітьми з різних регіонів

світу. У деяких країнах, зокрема в Англії, у законі про освіту гарантовано право учням із 6-ти років користуватися в навчальному процесі новими інформаційними технологіями;

– відкриття нових перспектив для освіти інвалідів;

– здійснення перепідготовки дорослих на робочому місці, відкриття нових можливостей для професійного розвитку [3, с. 64].

Суттєвим за таких умов видається питання про роль учителя, оскільки він виступає не стільки носієм інформації, скільки вихователем особистості й керівником навчального процесу, що так само веде до зростання відповідальності й самостійності учнів.

Отже, сучасні умови глобалізації вкрай загострили для Homo educandus проблеми сприйняття антропологічних постулатів, пов'язаних із простором і часом. Сьогодні людина, з одного боку, стала дуже мобільною, динамічною, комунікативною, а з іншого – відчуженою від природи, ослабленою відходом у віртуальний світ тощо, тобто людина все більше відходить від власної «самості» й залишається наодинці з проблемами. Антропологізація всіх умов, у яких перебуває людина, повинна допомогти їй «навести лад у собі».

Антропологічна орієнтація освіти, яка спирається на глибокі знання природи людини і насамперед дитини, повинна враховувати, що розвиток будь-якого учня містить ті процеси, які повторюють еволюцію людини як виду, і ті, що характеризують індивідуальну історію власне тієї людини. Тому діти багато в чому відрізняються один від одного й результати розвитку та їх соціалізації завжди різні. Причому онтогенез людини залежить від механізмів як космічного (природного) походження, так і від сучасних людських властивостей.

Національні системи освіти, що організують процес навчання і виховання, мають створити для людини, яка навчається, оптимальні умови для того, щоб вона була активною як у фізичному, так і в соціальному, і в духовному плані, чому найбільше відповідають умови співпраці, діалогу. Антропологізм в освіті формулює важливе завдання для педагогів, зміст якого зводиться до вчасних педагогічних дій, оскільки кожен період у житті – окрема цілісність і самостійність – має як сильні, так і слабкі варіанти. Результатом розвитку дитини, хоч і за етапами, стає зміна людини загалом, а не тільки психіки й інтелекту, як це іноді подається.

Висновки. Антропологічний підхід відкриває широкі можливості для новаторства та інновацій у гуманістичному особистісно-орієнтованому просторі, оскільки нові інформаційні технології спираються на внутрішні особистісні потенціали індивіда

(свідомість, активність, самостійність, креативність тощо) і дають можливість компенсувати природно-соціальну обмеженість реалізації сенситивності окремим індивідам, зокрема учням, що проживають у віддалених від культурних осередків районах, людям з обмеженими фізичними можливостями, дорослим, які проходять перепідготовку.

Критеріями антропологічності інновацій у гуманістично орієнтованій освіті можна вважати такі: усвідомленість гуманістичних цілей і завдань освіти з акцентуванням на розвиток і саморозвиток особистості, яка навчається і яка навчає; цілісність, чіткість, методологічну й гуманістичну зумовленість загальнокультурних компонентів у змісті, формах, методах навчання й виховання; осмислення й поширення контексту змістових компонентів освіти (науково-предметний, процесуальний, аксіологічний, особистісний) за рахунок диференціації, індивідуалізації, диверсифікації, безперервності освіти; перехід від суб'єкт-об'єктної моделі управління педагогічним процесом до суб'єкт-суб'єктної, діалогічної форми організації навчання й виховання; створення освітніх умов, що спонукають до розвитку й реалізації психічної, соціальної й фізичної активності (І. Бех); орієнтування нового освітнього мислення педагогів на збереження й удосконалення природи дитини, власний саморозвиток і зростання.

Отже, освітні інновації, головними домінантами яких стають суб'єкт-суб'єктні відносини, педоцентризм, інтерактивність у навчанні і вихованні тощо, значною мірою характерні для особистісно-орієнтованої парадигми освіти, яка спирається на антропологічні принципи самоцінності, природовідповідності, соціо- і культуровідповідності людини, яка навчається. Саме особистісно орієнтована освіта найбільше відповідає критеріям антропологічно бездоганних педагогічних систем. Вихідним положенням цієї освіти є ідея самоцінності особистості, її духовної суверенності, а метою – формування людини як особистості, творця самої себе і довкілля, розвиток її духовних цінностей.

Тому сьогодні вкрай необхідно посилити антропологічну спрямованість освітніх інновацій, у яких на перший план повинні вийти ті, що створюють можливості для вільного, свідомого вибору учнем змісту, мети й методів власної дії, демократичної процедури групової діяльності, збільшення кількості занять у формі гри, імпровізації, творчості, створення атмосфери поваги, толерантності, підтримки дитини тощо.

Перспективи подальших кроків у цьому напрямі вбачаємо в пошуках антропологічно бездоганих освітніх систем та інновацій, які цілковито відповідатимуть критеріям антропологічності.

Список використаних джерел

1. Власова Т. Нужна ли «педагогическая антропология»? / Т. Власова // Высшее образование России. – 2001. – № 4. – С. 93.
2. Дарагулия К. И. Пути подготовки будущего учителя к психолого-педагогической диагностике в условиях развития инновационных процессов в образовании: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» / К. И. Дарагулия. – Москва, 1998. – 18 с.
3. Интернет: социоантропологический аспект / [Аносов И. П., Жильцов Н. А., Кулешов С. В. и др.]. – Мелитополь, 2002. – 120 с.
4. Свинина Н. В. Жизненный опыт учащихся в контексте лично-ориентированного образования / Н. В. Свинина // Педагогика. – 2001. – № 7. – С. 23–27.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 4: Павлівська середня школа. – 640 с.
6. Филиппов Ю. В. Социализация этноса / Ю. В. Филиппов. – Нижний Новгород: Нижегородский ГУ, 1997. – 122 с.
7. Этнопедагогика и этнопсихология / под ред. В. Кукушина, Л. Толяренко. – Ростов-на Дону: Феникс, 2000. – 350 с.

References

1. Vlasova, T. (2001). *Do we need «pedagogical anthropology»*. Higher education of Russia. 4. 93. [in Russian].
2. Daragulia, K. I. (1998). *Ways of preparation of future teachers to the psychological and pedagogical diagnostics under the development of innovative processes in education: Abstract of thesis for a candidate degree in Pedagogical sciences*. Moscow. [in Russian].
3. Anosov, I. P., Zhil'tsov, N. A., Kyleshov, S. V. (2002). Internet: socio-anthropological aspect. Melitopol. [in Russian].
4. Svinina, N. V. (2001). *Life experience of students in the context of the personality-oriented education*. Pedagogy. 7. 23–27. [in Russian].
5. Sukhomlinskiy, V. O. (1977). *Selected works*. Kyiv: Radyans'ka shkola. [in Ukrainian].
6. Filippov, U. V. (1997). *Socialization of ethnos*. Nizhniy Novgorod: Nizhegorodsky SU Publ. [in Russian].
7. *Ethnic pedagogy and ethnic psychology: tutorial*. (2000). In V. Kukushin, L. Tolyarenko. Rostov-on-Don: Phoenix. [in Russian].

Рецензент: Троїцька Т.С. – д.філос.н., професор

Відомості про автора:

Аносов Іван Павлович

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i11.738

Надійшла до редакції: 04.11.2013 р.

Прийнята до друку: 09.12.2013 р.